

Bijlage VWO
2021

tijdvak 3

Nederlands

Tekstboekje

Mag het een tikje minder spontaan, alstublieft?

(1) Het wemelt van de spontane mensen: op datingsites, bij de kapper, in de horeca, op scholen, in talk- en spelletjesshows en ook in de politiek. Een politicus kan allang niet meer volstaan met gedrevenheid en vakbekwaamheid alleen. Als hij niet leuk kan omgaan met de mensen op straat of in het voetbalstadion, stelt hij zich bloot aan het verwijt dat hij arrogant is of een bewoner van die vermaledijde ivoren toren. En dat verwijt is dodelijk in het land waar de spontane mens heerser is.

(2) De (zelf)kwalificatie ‘spontaan’ wordt zo intensief gebezigd, dat niemand zich lijkt af te vragen wat ermee wordt bedoeld. Iets positiefs, zoveel is duidelijk. De spontane mens is niet gekunsteld, niet verlegen, openrecht, eerlijk, onbevangen, openhartig en behept met zelfvertrouwen. En wie van nature niet spontaan is, kan op allerhande sites lezen hoe hij dat alsnog kan worden – waarbij steeds de disclaimer wordt geplaatst dat je spontaniteit niet kunt simuleren.

(3) Maar dat je niet spontaan zou willen zijn? Bij de makers van de zelfhulpsites gaat dat er niet in. “Accepteer uzelf en werk aan de rem die u tegenhoudt om spontaan te zijn”, moedigen de makers van *InfoNu.nl* de sociaal minderbedeelde bezoekers aan. Een gemis aan spontaniteit is niet een vorm van bedachtzaamheid, maar komt voort uit angst voor afwijzing door anderen. “Deze angst ontwikkeld (sic!) zich vaak al in de jeugd bijvoorbeeld door ouders die een druk leggen op presteren of doordat men gepest is.”

(4) Voor coach Hans Klaasse is spontaniteit een absolute vereiste voor succesvol ondernemerschap. “*Keep calm and focus on spontaneity*”¹⁾, houdt hij ondernemers voor op zijn site. “Spontaniteit komt tot uiting in daadkracht, zoals het oppakken van nieuwe initiatieven en het in gang zetten van verfrissende acties. (...) Bij spontaniteit staat de mens als inspiratiebron centraal. (...) Een spontane en geïnspireerde ondernemer staat bol van authenticiteit en uniciteit. (...) Tegenovergesteld gedrag werpt zijn schaduw vooruit! Dwang, ongenoegen, angst, ongemotiveerd gedrag en fakegedrag.” Een beetje ondernemer heeft, met andere woorden, geen andere keuze dan spontaan te zijn.

(5) Spontaniteit – afgeleid van het Latijnse *mea sponte*: uit eigen beweging, op eigen kracht – mag zich dan in de gunst van de tijdgeest verheugen, als tegenhanger van knellende conventies en drukkende gedachten heeft ze een lange voor- geschiedenis. In *Briefen über die ästhetische Erziehung des Menschen*²⁾ (1795) van de Duitse filosoof en dichter Friedrich Schiller (1759-1805) is de spontane mens het equivalent van de spelende mens, die “alleen kan spelen wanneer hij in de volle betekenis van het woord mens is, en alleen dan mens is als hij speelt”.

(6) Jacob Moreno (1889-1974), grondlegger van de groepspsychotherapie, stelde zich ten doel “spontaniteit en creativiteit van mensen vrij te maken”. “Ik leer mensen hoe ze

85 God kunnen spelen”, zou hij ooit
tegen zijn collega-psychoanalyticus
Sigmund Freud (1856-1939) hebben
gezegd. Fantasie, onbevangingenheid
en – inderdaad – spontaniteit zouden
90 de mens daartoe in staat stellen. Hij-
zelf had als jongetje van vierenhalf
voor God gespeeld door plaats te ne-
men op een hoge constructie van taf-
fels en stoelen. “Plotseling hoorde ik
95 een kind mij vragen: ‘Waarom vlieg je
niet?’ Toen sloeg ik mijn armen uit
om het te proberen. Een seconde
later viel ik op de vloer en brak ik
mijn rechterarm.”

100 **(7)** In Moreno’s tijd – het beschreven
voorval moet zich in 1893 hebben
voorgedaan – moest spontaniteit nog
worden bevochten op dragers van de
victoriaanse moraal, die destijds
105 overal op het Europese continent
heerste. Die moraal, gekenmerkt
door huiver voor emoties, lichamelijk-
heid en intimiteit, vormde weer het
voorlopig eindpunt van het 'civilisatie-
110 proces' dat socioloog Norbert Elias
later heeft beschreven. Uit de –
overwegend Britse – etiquetteboeken
die Elias had gelezen, maakte hij op
hoe ingrijpend de opvattingen over
115 de omgangsvormen in de voor-
gaande eeuwen waren veranderd.

(8) De middeleeuwer gaf nog onge-
remd uiting aan zijn emoties en 'ge-
welddadige spontaniteit'. Daarna
120 raakten gaandeweg deugden als zelf-
beheersing en ingetogenheid in
zwang, zeker in landen die naar het
protestantisme waren overgegaan.
Niet alleen de maatschappelijke elite
125 maakte zich deze beschavings-
normen eigen, ook de 'lagere
klassen' – die hoopten daarmee
respectabiliteit te verwerven. Het
civilisatieproces ging dus twee
130 kanten op: het schreed voort in de
tijd en het maakte zich breed – van

de elite naar de klassen die op de
elite wilden lijken.

(9) Het heeft er alle schijn van dat
135 het civilisatieproces volgens de defi-
nitie van Elias tot staan is gebracht.
De maatschappelijke elite heeft op-
gehouden te bestaan als cultuur-
drager. De levenshouding van de
140 oude elite is allang niet meer maat-
gevend. Het tegendeel is eerder het
geval: ze probeert zich naar buiten
toe niet van de rest van de samen-
leving te onderscheiden. Bovendien
145 heeft de 'nieuwe elite' van onder-
nemers, mediasterren en topvoet-
ballers niet de behoefte 'het goede
voorbeeld' te geven. Zo reageerde
Katja Schuurman jaren geleden
150 enigszins getergd op het verwijt dat
ze met haar rijgedrag – onder invloed
achter het stuur – haar voorbeeld-
functie had verzaakt: “Ik kan het toch
ook niet helpen dat ik BN'er ben.”

155 **(10)** Dat het civilisatieproces is on-
derbroken, zou ook kunnen worden
opgemaakt uit de herwaardering van
spontaniteit als noemer van onge-
remdheid, onbevangingenheid en afkeer
160 van conventies. Voor die deugden
hadden de dragers van de oude cul-
turele norm beslist geen waardering.

(11) Hoe zij aankeken tegen mensen
die nu 'spontaan' zouden worden
165 genoemd, blijkt uit de passage van
de in juli verschenen biografie van
George Maduro (1916-1945) – de
oorlogsheld van sefardisch-joodse³⁾
huizen naar wie Madurodam is ver-
170 noemd – waarin Maduro senior zijn
(enige) zoon op het hart bindt om te
breken met zijn vriendin Hedda, die
hij als “een minderwaardig meisje”
diskwalificeert. “Minderwaardig niet
175 alleen wegens haar gebrekkige op-
voeding, haar laag intellect en bur-
gerlijke manieren en voorkomen,
maar ook wegens haar veelbespro-

ken impulsieve en losbandige ge-
180 drag.” De gevreesde ‘mesalliance’⁴⁾
kwam overigens niet tot stand. Niet
vanwege de ouderlijke interventie,
maar omdat George in 1941 tijdens
een verblijf in het Oranjehotel, de
185 Scheveningse strafgevangenis,
zonder plichtplegingen door Hedda
werd gedumpt.

(12) Het eerherstel van de spontane
mens is een begrijpelijke reactie op
190 de starheid en het decorum waarin
de oude elite vaak haar toevlucht
zocht. Er is geen enkele reden om
deze ontwikkeling te betreuren. Wel
kun je je afvragen of spontaniteit zich
195 niet ontwikkelt tot een even dwingen-
de levenshouding als de etiquette
van weleer.

(13) Spontaniteit is de sociale norm,
zoals het even diffuse begrip ‘welle-
200 vendheid’ dat in de victoriaanse tijd
was. En ook van deze norm gaat iets
intimiderends uit op mensen die zich
er niet behaaglijk bij voelen. Sponta-
niteit heeft niet alleen positieve
205 uitingsvormen, ze kan ook worden
opgevoerd als legitimatie voor bot-
heid, ongemanierdheid en wange-
drag. De spontane mensen eisen de
openbare ruimte voor zichzelf op,
210 zeker op zomerse dagen. Ze voelen
zich gerechtigd iedereen deelgenoot
te maken van hun particuliere geno-
gens. In hun bijzijn voelen schuchte-
re, verlegen en bedachtzame men-
215 sen zich klein en ongezien. Erger:
waar een luidruchtige spontaniteit de

norm is, zijn terughoudendheid en in-
getogenheid enigszins suspect.
Formeel gedrag geldt als een sociale
220 zonde.

(14) Spontaniteit laat geen ruimte
voor aftasten en voor verkennende
bewegingen. De spontane mens slaat
meteen aan het zoenen. Hij gaat op
225 je tenen staan terwijl je misschien
nog even wat afstand zou willen hou-
den. Hij suggereert een intimiteit of
vriendschappelijkheid die er (nog)
niet is. Hij stelt vragen die je liever
230 nog niet beantwoordt. Op zelfhulp-
sites wordt spontaniteit opgevoerd
als voorwaarde voor intieme en min-
der intieme relaties.

(15) Maar spontaniteit kan een rij-
235 pingsproces ook nodeloos belasten.
Wie meteen, op z’n Ikea’s, begint te
tutoyeren, slaat de ‘u’-fase over. En
dat is jammer. In Duitstalige landen
wordt je het ‘du’ nog plechtig aange-
240 boden, als een ridderslag van iemand
die je vriendschap werkelijk op prijs
stelt. Op die manier is het ‘du’ een
gekoesterde verworvenheid en geen
loze aanspreekvorm.

(16) In Nederland zou zo’n sociaal
ritueel inmiddels een hopeloos ge-
kunstelde indruk maken. Het zij zo.
Toch is het te hopen dat de spontane
mens iets aan spontaniteit inboet en
250 dat ‘jij’ – net als ‘you’ in het Engelse
taalgebied – ooit zo kan worden uit-
gesproken dat het niet per definitie
‘jij’ betekent.

*naar: Sander van Walsum
uit: de Volkskrant, 3 september 2016*

Sander van Walsum is journalist en heeft meerdere boeken gepubliceerd.

noot 1 *Keep calm and focus on spontaneity*: “Blijf rustig en richt je op spontaniteit.”

noot 2 *Briefen über die ästhetische Erziehung des Menschen*: Brieven over de esthetische ontplooiing van de mens

noot 3 Sefardische joden zijn joden wier voorouders in Spanje en Portugal woonden.

noot 4 mesalliance: een huwelijk beneden iemands stand of sociale positie

Tekst 2

Pillen slikken of pillen schrijven? Taal als geneesmiddel

(1) Vijf jaar geleden ontdekte het Meertens Instituut¹⁾ dat mensen die een harde ‘g’ uitspreken minder vaak ziek zijn dan sprekers met de zachte variant, doordat die harde, raspende luchtstroom “een hygiëniserend effect op de bovenste luchtwegen” heeft. Het Genootschap Onze Taal²⁾ bood daarom gratis cursussen aan om mensen van hun zachte ‘g’ af te helpen. Het werd allemaal gemeld in een persbericht van Onze Taal dat vlak voor 1 april verscheen. Zo’n 150 mensen trapt erin.

(2) Tegelijk schijnen nogal wat Limburgers werkelijk te denken dat juist de harde ‘g’ een ziekmaker is. Zij willen hun zachte ‘g’ voor geen goud inruilen voor de Randstedelijke ‘g’, “die schraapt als een schep over tegels”; ze zijn bang dat ze op die manier een keelziekte oplopen.

(3) Maar er bestaan intussen wel degelijk ziekten die iets met taal te maken hebben. Zo lijden nogal wat wetenschappers aan ‘typomanie’: het obsessieve verlangen je naam in druk te zien. De typomaniak is herkenbaar doordat hij bij het in handen nemen van een nieuw boek onmiddellijk doorbladert naar de literatuurlijst om te zien of er naar hem verwezen wordt.

(4) Ook komt het voor dat te veel van een bepaald soort taalgebruik voor

ziektes zorgt. De beroepsziekte van leraren is bijvoorbeeld schorheid of een ander stemprobleem.

Onvoldoende taalvaardigheid kan eveneens tot ziekte leiden en zelfs tot de dood. Een voorbeeld is de leesvaardigheid van ouderen. In een onderzoek moesten 65-plussers bijsluiters van geneesmiddelen lezen en daarna aangeven hoeveel ze van de teksten begrepen hadden. Op grond daarvan onderscheidden de onderzoekers bekwame en onbekwame lezers van bijsluiters. Zes jaar later gingen ze van beide groepen na wie er nog leefde. Van de onbekwame lezers bleken er anderhalf maal zoveel overleden te zijn als van de bekwame lezers. Leesvaardigheid redt levens.

(5) Is het ook mogelijk dat een vorm van spreken of schrijven iemand ziek maakt, dan wel geneest? Van schelden is aangetoond dat het de spreker weerbaarder maakt. Een Engelse professor liet proefpersonen hun handen in ijskoud water houden totdat ze het van pijn niet meer uithielden. De ene groep personen mocht zo vaak ze maar wilde een scheldwoord naar keuze uiten, de controlegroep moest zich beperken tot een neutraal woord. Wie tijdens het werk geregeld scheldt op alles wat hem dwarszit, heeft minder last

van werkstress. Bovendien schept zijn geschied een band met andere, ook scheldende werknemers. De onderzoekers merken er wel bij op
75 dat een en ander buiten gehoorsafstand van de uitgescholdenen moet gebeuren. Op hen heeft schelden natuurlijk een minder positief effect. Uit analyses van wat er gebeurt in de
80 hersenen van personen die met naam en toenaam uitgescholden worden, blijkt dat zij dezelfde sensatie ervaren als bij lichamelijke kwelling.

85 **(6)** Maar het intrigerendste voor mij is wel het verband tussen gezondheid en schrijven. Maakt schrijven je gezonder? Voor velen is dat overigens helemaal geen vraag meer. Natuurlijk
90 is dat zo en ze schrijven op hun websites op welsprekende wijze waarom dat logisch is. Wie schrijft, is expressief, creatief, ordent zijn gedachten en krijgt greep op zijn leven. Dat leidt
95 tot meer welbevinden en een betere gezondheid. Het enige probleem met deze verhalen is dat ze uit de pen vloeien van professionele schrijfcoaches en docenten expressief
100 schrijven die van hun pen leven.

(7) Wie op zoek gaat naar een bewijs dat schrijven een positieve invloed heeft op de gezondheid, voelt zich al snel wegzakken in een wetenschappelijk moeras. Je kunt net zo goed
105 beweren dat schrijven juist gevaarlijk is voor je gezondheid. Ik doel dan niet op langdurig in een zithouding verkeren of naar een beeldscherm
110 turen, maar op het zogeheten Plath-effect, genoemd naar de Britse dichtster Sylvia Plath: het verschijnsel dat naar verhouding veel schrijvers – en nog meer schrijfsters – een einde
115 aan hun leven hebben gemaakt.

(8) Het schrijven van een dagboek schijnt ook slecht voor de gezond-

heid te zijn. In Engels onderzoek moesten de proefpersonen een dagboek bijhouden waarin ze persoonlijke zaken noteerden die ze niet
120 zomaar aan de openbaarheid wilden prijsgeven. Na enkele weken werd onderzocht of deze personen vaker
125 of minder vaak een bezoekje aan de dokter hadden gebracht dan een controlegroep die geen dagboek bijhield. De dagboekschrijvers bleken aanzienlijk meer last te hebben van
130 hoofdpijn, slapeloosheid en spijsverteringsproblemen.

(9) Andere onderzoekers rapporteren juist wél een positieve invloed van schrijven. Een van de bekendste is
135 de Amerikaanse psycholoog Pennebaker, die ook onderzocht aan welke voorwaarden de schrijverij moet voldoen wil die de schrijver een opkikker geven. Een van zijn bevindingen luidt dat autobiografische
140 teksten waarin veel woorden van het type 'omdat' en 'dus' voorkomen, geneeskrachtig werken. De verklaring is dat deze woorden symptomatisch zijn voor (heilzaam) zelf-
145 onderzoek.

(10) Wie heeft er gelijk? Wanneer je te maken hebt met onderzoek met tegenstrijdige resultaten, heb je als
150 onderzoeker baat bij het lezen van zogeheten meta-analyses. Daarin worden zo veel mogelijk experimenten verzameld en gefilterd op kwaliteit, en worden vervolgens de resultaten vergeleken. De twee meest
155 relevante meta-analyses verschenen beide in 2006. Uit de ene blijkt dat gezonde mensen minder vaak gebruikmaken van medische zorg als
160 ze stressveroorzakende ervaringen opschrijven. Fijn! Alleen wel jammer dat volgens dezelfde studie het opschrijven niet werkt bij patiënten en personen met psychische problemen.

165 De andere studie, gebaseerd op nog
meer experimenten, beantwoordt de
vraag of het goed voor je is om
traumatische ervaringen aan het pa-
170 pier toe te vertrouwen. Het antwoord
is duidelijk 'ja'. De auteur schrijft het
positieve effect toe aan het feit dat je
door het (herhaaldelijk) opschrijven
aan de nare ervaringen went, waar-
175 door ze geleidelijk uitdoven.
(11) Kortom: er is geen aanwijzing
dat schrijven op zichzelf de gezond-

heid in het algemeen beïnvloedt. Wie
ziek is, heeft meer aan pillen slikken
dan pillen schrijven. Wie een nare
180 ervaring heeft beleefd en daar last
van houdt, bijvoorbeeld omdat hij
daardoor de slaap niet kan vatten,
kan deze kwaal wel met schrijven
proberen te bestrijden. Het beste is
185 het probleem herhaaldelijk te
analyseren en het van veel kanten te
benaderen.

naar: Frank Jansen

uit: Onze Taal 2015, 2/3, pagina 60-61

Frank Jansen was als taalkundige verbonden aan universiteit Utrecht en heeft met grote regelmaat gepubliceerd over taalkundige kwesties.

noot 1 Het Meertens Instituut is een onderzoeksinstituut dat zich bezighoudt met de bestudering en documentatie van Nederlandse taal en cultuur.

noot 2 Genootschap Onze Taal is een Nederlandse vereniging van taalliefhebbers met een taaladviesdienst en een eigen tijdschrift.

Tekst 3

Waarom meer vakantie voor meer werkstress zorgt

(1) Rust, vrije tijd, vakantie. Het zijn woorden die bij de meeste mensen positieve associaties oproepen. Woorden die horen in een dubbeldik
5 zomernummer, waarmee u 'lekker' op het strand kan gaan liggen. Woorden die passen bij uitpuffen, bijtanken, recreëren. Vrije tijd is fijne tijd – althans, dat houden we onszelf voor.
10 Bijna elf miljoen Nederlanders gaan de komende weken de hort op. We gaan voor het eerst sinds de economische crisis ook weer wat langer weg.
15 **(2)** Bepaald gratis is dat niet. Ik weet niet of het u is opgevallen, maar ik zie de afgelopen weken veel mensen

zich uit de naad werken, juist omdat de vakantie eraan komt. De laatste
20 contracten moeten rond voor de zomer. Stukken moeten af, knopen doorgehakt, rapporten nog snel gepresenteerd. Het mailverkeer staat niet meer stil. Agenda's stromen
25 over. De Tweede Kamer vergadert tot diep in de nacht. De pre-vakantiedrukke loopt zo hoog op dat iedereen snakt naar 'even niks'.
(3) Stressen om met vakantie te kunnen. Het is een trend die we vooral
30 kennen uit het onderwijs. Logisch: naarmate de vakanties langer en frequenter zijn, loopt de werkdruk in de perioden tussen de vakanties extra

35 op. Want vakantie of geen vakantie,
het werk moet gewoon gebeuren.
Langer op vakantie verhoogt de
werkdruk.

(4) Iets soortgelijks geldt voor de
40 vakantiespreiding. Voor de drukte op
de wegen en de Franse campings
mag het fijn zijn dat niet heel Neder-
land tegelijkertijd in de auto stapt, op
het werk maakt het de ineffectieve
45 periodes alleen maar langer.

(5) Mensen werken steeds vaker in
teams en nemen gezamenlijk beslis-
singen. Als in zo'n team Flore er niet
is in juli, Jaap afwezig is van half juli
50 tot half augustus en Nica de laatste
weken van augustus op pad is, bete-
kent dit dat de besluitvorming in zo'n
team twee maanden stilligt. 'In sep-
tember verder', klinkt het nu vrijwel
55 dagelijks. Jazeker. En in september,
als iedereen weer 'fris en fruitig'
terug is, zitten de agenda's weer
meteen tjokvol.

(6) Bij gelijkblijvende productie-eisen
60 is de prijs van vrije tijd dat er onder
de resterende werktijd domweg
harder doorgebeukt moet worden.
Voor mensen die in deeltijd werken,
is dit een bekend fenomeen. Denk
65 aan de jonge ouder die van vijf naar
vier dagen gaat. Schroeft zo iemand
zijn of haar ambities dan ook terug
met 20 procent? Natuurlijk niet.

(7) Veel deeltijders doen gewoon
70 nagenoeg hetzelfde werk, alleen in
minder tijd. Deeltijders zijn bewezen
productiever. Echt niet alleen omdat

ze dankzij het deeltijdwerk 'een
betere balans tussen werk en privé'
75 vinden, maar ook en vooral omdat ze
meer druk op de ketel zetten. Dat zijn
individuele beslissingen met collec-
tieve effecten. Niet voor niets heeft
Nederland Deeltijdland steevast bijna
80 de hoogste arbeidsproductiviteit ter
wereld.

(8) Hoge productiviteit is mooi. De
andere kant is dat Nederland ook
altijd in de top tien staat van landen
85 met werkdruk en werkstress. Eén op
de zeven werkende Nederlanders
kampt met burn-outklachten, zoals
emotionele uitputting en vermoeid-
heid. In het onderwijs, waar ze
90 bovengemiddeld veel vakantie heb-
ben, vertoont zelfs één op de vijf
tekenen van overspannenheid, zo
hebben onderzoekers van CBS¹⁾ en
TNO²⁾ geconstateerd.

95 **(9)** Nu gun ik eenieder zijn vrije tijd,
maar bij te veel werkdruk en werk-
stress floreert ons land niet. Langer
op vakantie bij gelijkblijvende ambi-
tieniveaus, dat kan niet lang goed
100 gaan. Willen we dat meer vrije tijd
bijdraagt aan een meer ontspannen
samenleving?

(10) Willen we dat vrije tijd écht fijne
tijd is, dan moet dat zijn weerslag
105 hebben op de ambities, de doelen en
de deadlines op het werk. Hoe
precies? Dat is misschien iets om
tijdens de vakantie eens rustig over
na te denken.

naar: Kees Kraaijeveld

uit: Vrij Nederland, 16 juli 2016

*Kees Kraaijeveld is filosoof en psycholoog. Hij is columnist voor
Vrij Nederland en publiceert veel over economie.*

noot 1 CBS: Centraal Bureau voor de Statistiek

noot 2 TNO: Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek

Lezenslust

(1) 'Ik heb mijn leven weggelezen.'
Aldus Maarten 't Hart. Waar en wanneer hij het precies zei, weet ik niet meer; het is al enige tijd geleden, het was in een praatprogramma op televisie. Hij vertelde dat hij elke dag een boek uit de bibliotheek haalde en dat las. Zeven boeken las hij per week, als het er niet meer waren. In plaats van naar buiten te gaan, met mensen te praten, te lachen, te flirten, te ruiken en te proeven. Kortom, het leven te plukken.

(2) Zijn uitspraak maakte diepe indruk op me. Ik was een jaar of twintig en had al jaren dezelfde tijdverslindende hobby: lezen. Ik las over alles wat er in een mensenleven kon gebeuren: allesverzengende liefde, wereldreizen, oorlog en vrede, goed en kwaad. 't Hart maakte een donker onderscheid tussen lezen en leven. Wie leest, leeft niet. Hij beleeft heus wel wat – allemaal tweedehands avonturen.

(3) Ik begon me af te vragen of het leven al lezend aan mij voorbijgleed. Maarten 't Hart kwam in elk geval schijndood op mij over.

(4) Roman Krznaric vraagt zich hetzelfde af in zijn boek *Carpe diem*¹. Hij wil weten wat het leven zin geeft, en of hij de dag wel genoeg plukt. Daar schreef hij een boek over. Dat leidt tot een wonderlijke paradox.

Hoe *carpe diem* is het om alles over *carpe diem* te lezen en je dan maanden terug te trekken om er een boek over te schrijven? Niet zo heel *carpe diem*, maar wat moet je dan? Je kunt ook niet de hele dag gaan bungeejumpen, en zelfs een eeuwige wereldreis verveelt op den duur.

(5) En toch. Als ik straks op mijn sterfbed lig en mezelf de vraag stel waar ik spijt van heb, zal ik dan zeggen: 'Ik wou dat ik dit boek nog had gelezen'? Nee, natuurlijk niet. Wat gaf dan het leven zin? Mijn antwoorden zullen, vermoed ik, groot zijn (een kind maken, de reizen die ik maakte, de liefde, familie) en klein: het alledaagse, acceptatie van het gemodder dat leven heet.

(6) Onlangs ontmoette ik een pragmaticus, die een nuchter antwoord gaf op de vraag of lezen en leven elkaar uitsluiten. Lezen is goed en zinvol. Maar het leven is te kort om slechte boeken te lezen. Sla die over. *Carpe diem* van Roman Krznaric behoort niet tot die boeken. Het is wezenlijk, omdat het gaat over de grootste vraag van het leven: hoe kan ik mijn leven zo inrichten dat ik, als ik straks terugkijk, geen spijt heb? Soms, in je zoektocht naar dat antwoord, is lezen het meest levenslustige wat je kunt doen.

naar: Stine Jensen
uit: *Filosofie juni-juli 2017*

Stine Jensen is filosoof en maakt programma's over filosofie voor omroep HUMAN.

noot 1 *carpe diem*: pluk de dag. Daarmee wordt bedoeld dat je van het leven moet genieten.

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s).
Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*